

Mikä on gramofonilevy ja ovatko ne arvokkaita?

Suomen Äänitearkiston puheenjohtaja, dos. Marko Tikka

Jos käsiisi tulee vanhoja äänilevyjä, älä heitä pois rikkinäisiäkään vaan laita ne roskiksen sijaan ennemmin kiertoon.

Gramofonilevyjen, eli 78 kierrosta minuutissa pyörivien äänilevyjen, tuttavallisemmin sanottuna savikiekkojen aikakausi päättyi Suomessakin 1960-luvun alussa. Nuo äänitteet ja niiden tekniikka ovat monille tämän päivän ihmiselle koko lailla tuntematon asia.

Kun kuolinpesästä tai keräilijän jäämistöstä tulee vastaan vanhoja ruskeissa paperipusseissa olevia, halkaisijaltaan yleensä noin 25 cm:n kokoisia äänilevyjä, moni pohtii, minkä arvoisista levyistä on kyse.

Tietoa gramofonilevyistä tai niiden arvosta ei ole levykohtaisesti saatavilla, koska savikiekkolevyjen keräily on ollut meillä kohtuullisen pienen piirin harrastus. Toisin kuin LP- ja singlevinyyleistä tai monesta muusta keräilyartikkelista, savikiekoista ei siksi ole olemassa hintaluetteloita.

Koska on hyvä niin ostajan kuin myyjän tietää, minkä arvoisista esineistä on kyse ja mikä levy mahdollisesti on arvokkaampi kuin toinen, on **Suomen Äänitearkiston** piirissä nähty asialliseksi tehdä tämä pieni teksti.

Seuraavassa kerrotaan muutamia perustietoja savikiekkojen keräilystä, myyntihinnoista ja levyjen arvosta.

Myyjän markkinoista ostajan markkinoiksi?

Gramofonilevyjen keräily oli meillä suosituinta 1980- ja 1990-luvulla, jolloin oli ajoittain lähes mahdotonta löytää suomalaisia savikiekkoja. Tuolloin monissa kaupungeissamme oli pari kolme ”suurkeräilijää,” jotka ostivat kaikki myyntiin tulleet vanhat levyt osto- ja myyntiliikkeistä tai antikvariaateista. Levyt, joskus huonokuntoisetkin, menivät silloin nopeasti kaupaksi. Tuolloin levyjen hintahaitari oli viidestä markasta aina 40 markkaan (vuoden 2020 rahassa eurosta noin kahdeksaan euroon).

Tuon aikakauden keräilijät olivat usein innostuneet vanhasta tanssimusiikista tai keräsivät oman lapsuutensa tai nuoruutensa suosikkimusiikkia. Yhä tänä päivänä lähes kaikki suomalaiset keräilijät keräävät suomalaisia levyjä, joko yksinomaan tai pääsääntöisesti.

Savikiekkojen keräily oli meillä suosituinta 1980- ja 1990-luvuilla: sen jälkeen savikiekkojen, kuten monen muunkin tavaran keräilijöiden piiri on ukkoutunut ja keräilijöiden rivit ovat monestakin syystä harventuneet. Suomen Äänitearkiston tiedossa on noin nelisenkymmentä aktiivista, huomattavan kokoelman omistavaa keräilijää. Verrattuna vaikkapa vinyylilevyjen kerääjiin, savikiekkojen aktiivikerääjien määrä on siis pieni.

Viime vuosina on tilanne myös savikiekkojen osalta muuttunut monella tavalla. Eniten on muuttunut levyjen tarjonta: nettihuutokaupat tarjoavat satoja levyjä ostettavaksi, ja näiltä sivustoilta on myös mahdollista tarkistaa levyjen yleistä hintatasoa. Myös kivijalkakauppoihin ja levymessuille savikiekkaja on alkanut ilmaantua viime vuosina yhä enenevässä määrin.

Levyjen kauppaa on lisännyt se, että viimeisen kymmenen vuoden aikana on säännöllisesti tullut myyntiin kuolinpesiä ja keräilijöiden jäämistöjä. Tämä on vaikuttanut paitsi levyjen saatavuuteen, myös niiden hintatasoon. Levyjä näkee aikaisempaa enemmän kirpputoreilla ja vanhan tavaran kaupoissa, ja niiden hinnat ovat yleisesti jonkin verran pudonneet.

Kehitys on vaikuttanut myös kysymykseen levyjen harvinaisuudesta. Esimerkiksi aikaisemmin harvakseltaan vastaan tulleita **Sointu**-merkkisiä äänilevyjä on viime vuosina tullut vastaan paitsi aikaisempaa enemmän, myös aivan priimakuntoisina. Tämä kertoo siitä, että monta kokoelmaa on purkautunut markkinoille, ja välillä harvinaisina pidetyt levyt ovat yllättäen varsin yleisiä.

Aikanaan harvinaisina pidettyjä, suomalaista musiikkia julkaisseita levymerkkejä, kuten **Bellaccord** tai **Edison Bell**, on ilmestynyt myyntiin ja yksittäiset levyt näiltäkin levymerkeiltä ovat muuttuneet kohtuullisen yleisiksi.

Savikiekkojen keräilyssä on ollut myös vähemmän vakavaa harrastamista vuosien saatossa. Joskus 1990-luvulla tuli tuotiin hankkia kesämökille grammari ja siihen muutamia levyjä: tässä autoivat mm. tuolloin entisestä Neuvostoliitosta halvalla tuodut gramfonit ja äänilevyt. Näitä kesämökin grammareita varten tuotiin myös mm. Ruotsista kymmeniätuhansia levyjä Suomeen 2000-luvun alussa.

Kotimaiset savikiekkot ovat olleet aina kerättyjä ja tämä näkyy myös levyjen hinnoittelussa: (vuoden 2020 hintoina) ulkomaiset levyt ovat muutaman euron hintaisia, hyväkuntoisten suomalaisten levyjen hinnoittelun lähtiessä usein viidestä eurosta.

Levyjen arvo riippuu niiden kunnosta

Mikä levy sitten on arvokas? Jonkinlaista osviittaa antaa vaikkapa katsaus nettihuutokauppoihin, kuten Huutonetin tai Tori.fi:n tarjontaan. Suomalaisen savikiekkolevyn hinta näyttäisi siellä olevan alle kymmenen euron luokkaa: varmimmin levy menee kaupaksi, jos se on noin viiden euron hintainen.

Vain ehjä, melko soittamaton levy on jonkin arvoinen. Vaikka savikiekkon reunasta puuttuisi pala siten, ettei se haittaa varsinaisesti levyn soittamista, on levy silti rikki ja käytännössä arvoton. Haljennut levy on aina käytännössä pilalla.

Nyrkkisääntönä voi hyvin pitää sitä, että mitä huonokuntoisempi levy on, sitä edullisempi sen tulisi olla, mahdollisesta "harvinaisuudesta" tai muusta erikoisuudesta huolimatta.

Mistä sitten tietää, että levy on rikki? Usein silmämääräinen havainnointi riittää: halkinainen tai sellainen levy, jonka urissa on pahoja naarmuja, kuoppia tai viiltoja urasta toiseen, on usein sekin soittokelvoton.

Joskus levy on siten halki, ettei sitä silmämääräisesti välttämättä huomaa: vasta soittaessa levy napsahtelee ja rikkoo neulan. Helpoin tapa tarkistaa levy on asettaa levy käteen siten, että pitää levyä kädessä kämmenellä, mutta ilmassa siten, että keskisormi on keskiöreijässä. Kun levyä lyö kevyesti toisen käden sormella reunaan, levy ”soi” samalla tavalla kuin ehjä posliiniastia tai kristallilasi kynällä kilisteltäessä: jos kuuluu ritinää, eli levy resonoi, se on jostakin kohtaa halki. Yleensä jo silmämääräinen tarkistus osoittaa levyn kunnan.

Mistä sitten näkee, onko levy ”soittamaton” tai ”uuden veroinen”? Yleensä hyväkuntoinen levy on peilinkirkas, pinta on ehjä, naarmuton eikä urissa ole väri vaihteluja. Jos levymassa on kauttaaltaan mattainen tai harmaa, levy on joko kulunut soitossa tai sitä on säilytetty huonosti, esimerkiksi ulkovarastossa, jossa vaihteleva lämpötila on päässyt vaikuttamaan levymassaan. Kaikki tämä vaikuttaa levyn toistoääneen.

Jos levyn urassa on harmaita kohtia, se tarkoittaa, että levy on kulunut eikä siis enää parhaassa mahdollisessa kunnossa. Kuopat, naarmut ja halkeamat vähentävät levyn arvoa. Joskus levy voi olla myös vääntynyt: kun levyn asettaa pöydälle, sen pitäisi asettua tasaisesti kuin liina pöytää vasten. Jos levyn reuna on ilmassa tai se on etikettikohdasta kohollaan, on levy vääntynyt. Tällaisen levyn korjaaminen on usein melko hankalaa.

Harmaa, vähän kuhmuinen tai jopa aavistuksen verran vääntynyt savikiekkolevy ei ole sinänsä arvoton: jotkut ostavat levyjä vaikkapa kesämökin grammariin, jolloin levyn kunto ei ole ensisijainen seikka. Hinnassa levyn kunto on tietenkin aina huomioitava ja kunto onkin aina ensisijainen seikka levyn arvoa mitattaessa.

Vaikka rahallista arvoa ei levyllä olisi, huonokuntoisetkin levyt kannattaa laittaa ennemmin kiertoon – vaikkapa viedä kierrätyskeskukseen tai lahjoittaa hyväntekeväisyyskirpparille – kuin heittää roskikseen, sillä niistäkin levyistä saattaa olla jollekin iloa. Jokainen, heikkokuntoinenkin levy on palanen omaa kulttuurihistoriaamme.

Mitä gramfonilevy voi maksaa?

Hinta hyväkuntoiselle, kotimaiselle gramfonilevyllä vaihtelee esittäjästä ja kappaleesta riippuen siis viiden ja kymmenen euron välillä (vuoden 2020 tilanne). Ulkomaalaiset levyt ovat poikkeuksetta tätä halvempia. Joskus näkee levyjä myytävän nipussa: tällöin ns. läpihintaa ei tavallisesta levystä voi olla näitä yksittäisten levyjen hintoja korkeampi, pikemminkin periaate ”mitä enemmän, sitä edullisemmin” pitäisi päteä tässäkin kaupassa.

Hinta muodostuu ”livekaupassa” usein kaupantekohetkellä, joten ostajan on hyvä välttää korkealta tuntuvia hintoja, ellei todella tiedä, mitä on ostamassa.

Nettihuutokaupoissa levyn lähtöhinta voi joskus olla edellä mainittua korkeampi, mutta usein se johtuu siitä, ettei myyjä tiedä tai välitä yleisestä hintatasosta. Nettikaupoissa on usein myös riski ostaa kalliilla huonokuntoinen levy, koska ostaja ei voi tarkistaa levyn kuntoa eikä osa myyjistäkään osaa tai pysty sitä tekemään.

Vuosia sitten eräs myyjä tarjosi netissä ostettavaksi **His Masters Voice** -merkkistä **Miliza Korjuksen** laulamaa levyä *Warum* hurjaan 80 euron hintaan. Kyseinen levy oli 1950-luvulla Suomessa

painettu uusintapainos vuonna 1935 levytetystä esityksestä, ja eräs yleisimpiä edelleen saatavissa olevia savikiekkolevyjä. Se ei siis ole 80 euron, vaan lähinnä 80 sentin hintainen levy. Levy ei mennyt kaupaksi, joten levyistä kiinnostuneilla netin selaajilla oli myös käsitys levyn yleisyydestä.

Nettihuutokaupoissa kannattaa myös katsoa aina sitä, milloin tuote on laitettu myytäväksi. Jos kovin kallis tuote roikkuu viikosta toiseen nettikaupassa, se tarkoittaa, ettei hintapyyntö ole kohdallaan.

Totta on tietysti sekin, että hinta määräytyy sen mukaan, mitä joku on valmis maksamaan, mutta hurjatkaan hintakilpailut eivät automaattisesti osoita, että jollakin tietyllä levyllä olisi valtavasti arvoa tai että se olisi harvinainen. Hullut hintakilpailut kertovat usein enemmän levyä huutavista keräilijöistä kuin itse levystä. Ja, kuten todettu, harvinainenkaan levy ei ole arvokas, jos se on huonokuntoinen.

Vanhojen äänilevyjen myymisessä ja ostamisessa pätee sama sääntö kuin missä tahansa muussa kaupankäynnissä: ostaja löytyy, jos hän on kyseistä levyä etsinyt ja hinta suhteessa tuotteen kuntoon on kohdallaan.

Mitkä levyt sitten ovat harvinaisia?

Tämä kysymys on jo monimutkaisempi, mutta siihenkin voi antaa yleisiä suuntaviivoja.

Aikanaan kerättiin paljon ennen toista maailmansotaa tehtyjä kotimaisia levyjä. Ne ovat edelleen sekä haluttuja, että myös jossain määrin harvinaisempia kuin sotien jälkeen painetut levyt.

Toisen maailmansodan jälkeen painettujen levyjen painokset ovat kaksin- jopa kolminkertaisia ennen toista maailmansotaa painettuihin levyihin verrattuna. Suosituimpia kotimaisia levyjä on kuitenkin jo ennen toista maailmansotaa painettu kymmeniä tuhansia kappaleita. Monet **Georg Malmsténin, Eugen Malmsténin, Matti Jurvan** tai **Viljo Vesterisen** levyt 1930-luvulta ovat melko yleisiä edelleen.

Joskus jo levymerkki kertoo levyn harvinaisuudesta riittävästi: Jos sinulla on käsissäsi **Rytmi-**, **Decca-**, **Triola-**, tai **Scandia-**merkkinen levy, kyseessä on todennäköisesti yleinen levy, sillä nämä olivat yleisimmät 1950-luvulla ilmestyneet levymerkit. Näitä levyjä on liikkeellä paljon ja niiden arvo on siis vähäinen.

Jos sinulla on vaikkapa **Sointu-**, **Ultra-**, **Melody-**, **Isku-** tai **Mirva-**merkkisiä levyjä, ne ovat astetta harvinaisempia, mutta kuten tuonnempana selviää, niissäkin sarjoissa on hyvin yleisiä levyjä.

Ns. akustisen kauden äänilevyt, eli ennen vuotta 1925 eli sähköäänityksen aikaa äänitetyt levyt ovat suurimmaksi osaksi harvinaisempia, mutta toisaalta näiden levyjen keräilijöiden piirit ovat, jos mahdollista vieläkin pienempiä. Yksipuoliset levyt, mustaetikettiset **Concert Record Gramophone** - tai vihreäetikettiset **Zonophone**-merkkiset suomalaiset levyt ovat tällaisia, ennen vuotta 1925 valmistettuja akustisia levyjä.

Akustisia levyjen osalta kannattaa ottaa yhteyttä Suomen Äänitearkistoon, (yhteystiedot jutun lopussa) joka voi tarvittaessa neuvoa levyjen arvoa ja niistä kiinnostuneita keräilijöitä koskevissa kysymyksissä.

Jos levyn esittäjä tai etikettitiedot ovat jollakin muulla kielellä kuin suomeksi, on yleensä kyse ulkomaalaisesta levyistä. Ulkolaisia levyjä kerätään vähemmän kuin kotimaisia, mutta esimerkiksi jazzin tai varhaisten rocklevyjen keräilijöitä on myös meillä.

Kaikkein vähäisin kiinnostus on jatkuvasti ollut klassisen musiikin savikiekkoihin, joita on liikkeellä paljon. Ne ovat myös poikkeuksetta yleensä melko hyväkuntoisia.

Hyvä muistisääntö on myös se, että jos tiedät levyssä olevan musiikkikappaleen tai jopa esityksen (vaikkapa Georg Malmstenin *Mikki-Hiiri merihädässä*, Matti Jurvan *Savonmaan Hilima*, **Annikki Tähten** *Kuningaskobra* tai Olavi Virran ja **Metro-tyttöjen** *La Cumparsita*), on kyseessä varmasti melko yleinen levy. Tällaista levyä on myyty useina painoksina joskus kymmeniä tuhansia kappaleita.

On myös yleisiä virheellisiä käsityksiä: tavallisin on se, että mitä vanhempi levy, sitä harvinaisempi ja arvokkaampi se on. Kuten edellä on osoitettu, näin ei välttämättä ole.

Usein myyjät luulevat ja uskottelevat, että esimerkiksi Olavi Virran levyt olisivat jotenkin erityisen harvinaisia. Näin ei ole, lukuunottamatta yksittäisiä Virran varhaisia Odeon- ja Sointu-levymerkeille tekemiä levytyksiä. Virran kaikki levytykset on julkaistu CD:llä ja erilaiset kokoelmajulkaisut ovat osaltaan laskeneet Virran savikiekkojen arvoa keräilijöiden silmissä – sen lisäksi, että niistä pääosa on ilmestynyt aikanaan valtavina painoksina.

Kaikki ”tosi vanhat” suomalaiset levyt eivät ole myöskään harvinaisia. Vuonna 1929 maassamme myytiin yli miljoona äänilevyä. Tuolloin meillä myytiin amerikkansuomalaisia **Columbia**-levyjä (**Leo Kaupin**, **Hiski Salomaan**, **Hannes Saaren** tai haitaristi **Willy Larsenin**) levyjä on edelleen melko helposti saatavissa niin netistä kuin antiikkiliikkeistäkin.

Myös tuolta ajalta olevat suomalaiset levyt, **Ture Aran/Topi Aaltosen** laulamat *Emma*, *Villiruusu* ja *Asfalttikukka* ovat varsin yleisiä levyjä. Monista levyistä, esimerkiksi Hiski Salomaan *Lännen lokarista* ja Ture Aran *Emmasta*, on useiden aikalaispainosten lisäksi olemassa 1950-luvulla tehtyjä uusintapainoksia.

Tietoja yksittäisistä levyistä löydät Suomen Äänitearkiston julkaisemasta **Rainer Strömmerin** *Suomalaisten 78 kierroksen äänilevyjen luettelosta 1901–1961* (SÄA 2012). Luetteloa voit tilata Suomen Musiikkiarkistosta.

Suomen Äänitearkisto neuvoo ja opastaa myös gramfonilevyihin liittyvissä kysymyksissä. Arkisto ottaa myös vastaan lahjoituksia ja voi tehdä inventointeja ja arviointeja kokoelmista.

Suomen Äänitearkisto ry.

Puheenjohtaja Marko Tikka,

marko.tikka@tuni.fi

Sihteeri Mikko Mattlar,

mikko@mikkomattlar.net